

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ І ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

Серед українських інтелектуалів другої половини XIX - початку XX ст. визначне місце посідає М.С. Грушевський, який своєю науковою діяльністю спричинився до створення двох провідних історичних шкіл у Львові та Києві. До останнього часу, окрім декількох розвідок, окремих фрагментів у монографіях, статтях, ще не існує повновартісної праці, присвяченої його педагогічній діяльності. Однак спадщина вченого, видатного педагога вимагає вивчення, а засоби впливу на студентську масу, вміння готувати викладацькі кадри заслуговують на глибоке вивчення і популяризацію серед сучасної молоді, яка прагне досягти ґрунтовних знань у тому числі і з педагогіки.

Сьогодні, коли так гостро повстала проблема мови і школи, звернення до неї М.С. Грушевського поряд з П.Кулішем, К.Ушинським, І.Огієнком, В.Сухомлинським та Б.Гринченком ставить його у ряд тих діячів науки і культури, які боролися за збереження і розвиток цих, вкрай необхідних атрибутів і гарантів розвитку української нації. Лише перелік таких статей як «Українське письменство», «Шкільна мова», «Законопроект про учение українською мовою», «Колишня освіта і теперішня темнота», «Шкільна справа в Галичині», «За український університет», «За слова і букви», «Не порозумішали», «Мова українська і руська» свідчать про глибоку зацікавленість питаннями шкільництва.

Як педагог М.С. Грушевський добре розумів, що «вчитися добре можна тільки такою мовою, котру учні добре знають і розуміють...» [1, 219]. Це, на думку вченого, усвідомлює і розуміє кожний і таким є правило в шкільній науці, що вчити необхідно учня тією мовою, яка для нього зрозуміла. Однак, наголошує він, у народній школі на Україні тоді все було не так [1, 219]. Вірно підмітили основну думку видатного вченого Н.Захлюпана та В.Пілецький, коли вказували, що М.Грушевський прагнув, щоб кожний свідомий українець говорив кожному чиновнику, панові чи просто начальникові про те, що навчання нерідною російською мовою неефективне, діти не розуміють російської мови, тому вчать погано, а головне, батьки прагнуть аби їх діти навчалися рідною українською мовою [2, 219].

Мовознавча практика видатного вченого сприяла розумінню мови як творчої сили для розвитку особистості, яка, спілкуючись з іншими, розвиває свій генофонд, зберігає разом з іншими надбання попередніх поколінь, робить значний внесок у розвиток культури. Праці М.С.Грушевського з цього питання дають підставу зробити висновок

про існування відповідної концепції. На думку дослідниці Т.Панько, вони мають мовно-культурологічний, мовно-національний, мовно-освітній характер [3, 216]. Вся наукова, просвітня і політична діяльність М.С.Грушевського з цього питання свідчить про те, що він твердо заявляв, що Україна має право на національну школу, освіту, розвиток науки і літератури рідною мовою [3, 220].

Важливим завданням своєї діяльності у Галичині М.С.Грушевський вважав розвиток національної самосвідомості передусім через свою науково-організаційну, культурно-просвітницьку та педагогічну діяльність.

З самого початку педагогічної роботи він виявив себе як видатний організатор науки, вчений-громадянин і державно мисляча особистість. Його учень В.Герасимчук вірно оцінив подвиг свого вчителя-наставника, науковця з великої літери. Він відмічав, що Грушевський висунув на перший план ідейний чинник духовно-культурного поглиблення нашого народного єства, через піднесення наукою національної свідомості і національної культури [4, 2]. При цьому М.С.Грушевський був вільний від упереджень національної замкненості. Він наслідував кращі зразки західної культури. Гуманітарною сутністю насичена його концепція відродження української науки. В ній М.С.Грушевський чільне місце відводив підготовці та вихованню молодих кадрів українських істориків.

Вже у першій вступній лекції 30 вересня 1894 року, яку вчений прочитав українською мовою, вбачаємо його історичне єство, а саме потребу мати синтез політики, науки, економіки, культури. Методологічні погляди вченого у галузі гуманітарних наук сягали необхідності спиратися на ґрунтовні знання джерел та історіографії, толерантно ставитися до спадщини попередніх поколінь, глибоко засвоювати істинно наукові знання сучасної європейської, в тому числі російської історичної науки.

Сам вчений приніс на галицький ґрунт передовий досвід російської історичної науки. Зокрема, щодо історіографії, то в архівних фондах зберігся конспект М.С.Грушевського - молодого студента Київського університету з історіографії середніх віків (1888), який той вів акуратно з відмінною каліграфією [5, 139-175]. Окрім зазначеного вище, видатний вчений закликав завжди мати здоровий плідотворний скептицизм, тобто критично ставитися до того, що не перевірено джерелами і не спирається на археографічну базу. Критика не має бути лише критикою, а повинна послуговуватися сприянню і розвитку історичної думки і прилучати до старого новий, перевірений джерелами матеріал.

Як талановитий педагог, викладаючи лекційний матеріал і ведучи семінари, він максимально використовував ті обмежені

можливості, які існували у Львівському університеті, для виховання нового покоління вчених. Виходячи з цього, М.С.Грушевський багато працював зі студентами, всіма, хто бажав і показав вміння та хист до наукової роботи. Своєю педагогічною діяльністю він спонукав молодь прилучитися до вивчення також неісторичних дисциплін та оволодіння різними спеціальностями.

Спадщина видатного вченого свідчить про те, що він глибоко осмислив зміст вищої освіти. Так у праці «Справа українського університету у Львові» (1899) М.С.Грушевський вважав освіту свідомою національною потребою, яка заслуговує не лише державної підтримки, а й уваги суспільства та розбудови позаурядових громадських форм навчання. Видатний інтелектуал мав і чітке уявлення про те, які кафедри потрібні в університеті: «На факультеті філософії - класичної філології, математики, природничих наук, всесвітньої історії, історії України-Руси, славістики; на факультеті права - цивільного права, австрійського, руського права, вексельового та торговельного права; на медичному - положництва (враховуючи потреби Львівської школи повитух), описової анатомії, лікарської хімії та гігієни» [6, 76].

Центром дійсної науково-педагогічної майстерності став історичний семінар М.С.Грушевського, який поклав початок формування Львівської історичної школи під безпосереднім керівництвом М.С.Грушевського. Причому на семінарі відбувалося не лише обговорення предмету занять, а йшлося про актуальні проблеми історичної науки, методи історичних досліджень та про джерельну (потенційну) базу.

З цією метою вчений у лекційному процесі не обмежувався викладанням лише Історії України-Руси, а й вів відповідні спецкурси такі як «Історія Східної Європи в XVII ст.», «Великий рух народів», «Боротьба за Галичину і Волинь в XIV ст.», «Історія Русі XV-XVIII ст. та історичні вправи» [7, 49]. На думку В.Педича, автора ґрунтового дисертаційного дослідження про історичну школу М.С.Грушевського у Львові, глибоке розуміння завдань, які стояли перед українською національною історіографією, змусило вченого підвищувати вимоги до професійної підготовки молодих істориків, яким не достатньо було вміння читати і тлумачити тексти документів, а потрібно було мати високий рівень загальної культури й освіти, щоб бути здатними зрозуміти, відчувати й відтворити історичне минуле у всій його повноті [7, 50].

У цих історичних семінарах, де М.С.Грушевський вчив студентів опрацьовувати джерела, залучав до археографічної практики, відбувався критичний аналіз змісту документів і через глибоке ознайомлення з ними, залучення молоді до науково-пошукової роботи. Постійно інформуючи її про організацію і стан історичних досліджень, вчений закликав молодих

науковців нічого не приймати на віру, перевіряти факти, доходячи до самих джерел, і одночасно ставитися до них обережно, порівнювати їх зміст з іншими, неодноразово звіряти фактичний матеріал [7, 50]. Цілком вірними є думки вчених-грушевськознавців про те, що саме у цих історичних семінарах кристалізувався науково-історичний світогляд молодих істориків, удосконалювалися методики їх дослідницької праці. Тут вони пройшли солідну історичну підготовку, яка дала їм міцні методологічні основи й тверді знання [7, 50].

Отже, представники української інтелектуальної еліти не помилилися у виборі саме М.С.Грушевського, запросивши його у Львівський університет. З висоти сьогодення саме він відповідав завданню зміцнити українську національну ідею у Галичині, підняти наукове життя і поєднати його з політичною діяльністю. М.С.Грушевський приніс на галицький ґрунт передовий досвід європейської і зокрема російської історичної науки, розгорнув активну науково-організаційну та науково-педагогічну діяльність, однією з ланок якої було створення школи істориків України. Вихованці М.Грушевського: О.Терлецький, С.Рудницький, С.Томашівський, О.Целевич, І.Крип'якевич та інші стали гідними представниками історичної науки.

Література

1. Грушевський М. Шкільна мова // Михайло Грушевський Про українську мову і українську школу. - К., 1991. - С.15.
2. Захлопана Н., Пілецький В. Українська мова і школа в концепції М.Грушевського // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді і повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26-28 жовтня 1994 р.) До 100-річчя від початку діяльності М.Грушевського у Львівському університеті. - Львів: В-во «Світ», 1995. - С. 219-221.
3. Панько Т. Мовознавчі погляди М.Грушевського // М. Грушевський і Західна Україна. - С.216-218.
4. Герасимчук В. Михайло Грушевський як історіограф України // Записки Наукового Товариства ім. Т.Шевченка. - 1922. - Т.133. - С. 2- 24.
5. Центральний Державний Історичний Архів України у м. Львові. - Ф.401. - Оп. I. - Арк. 139-175.
6. Ковба Ж. Науково-освітня концепція М.Грушевського (львівський період) // М.Грушевський і Західна Україна. - С. 75-77.
7. Педич В. Роль історичного семінару М.Грушевського у формуванні Львівської історичної школи // М.Грушевський і Західна Україна. - С. 49-51.